

Олексій Златогорський, Андрій Бардецький

Дослідження багатшарового поселення Гнідавська Гірка біля Луцька у 2009 році

The research carried out in 2009 in the multicultural site Gnidavs'ka Girka near Łuck

The article presents the effects of the research carried out in 2009 on the multicultural site Gnidavs'ka Girka near Łuck. On the area of 636.5 m² it was found 50 objects with various features. Discovered materials are related to Neolithic period, Bronze Age, early Iron Age, Middle Ages, early modern period.

KEY WORDS: Gnidavs'ka Girka, Ukraine, excavation, the multicultural site, Neolithic period, Bronze Age, early Iron Age, Middle Ages, early modern period.

Урочище «Гнідавська Гірка» займає високий лівий корінний берег р. Стир, обмежений із півночі і північного сходу – заплавою, з півдня – приватною забудовою, а зі сходу – допливом р. Стир – річкою Рудка (Жидувка, Гнідава). Край берега інтенсивно розорюється вже впродовж 40 років, на сьогоднішній день на території пам'ятки майже 50 % площі займає забудова. Площа ж самого поселення складає 25 000 м².

Пам'ятка має 80-ти річну історію археологічних досліджень. У 1935 р. її обстежував директор Луцького музею Ян Фіцке (2005, с. 99), який виявив тут матеріали давньоруського часу. Пізніше працівник музею Зігмунт Леський продовжив його дослідження і виявив знахідки культури лінійно-стрічкової кераміки і тшинецької культури. У 1967 р. під керівництвом вчителя школи М. Матвієйка в південно-східній частині пам'ятки було виявлено та досліджено господарську споруду з глиняною піччю, житло-напівземлянку ранньослов'янського часу (С. В. Терський, 2006, с. 213) та ґрунтовий могильник стжижовської культури епохи бронзи (І. Свешніков 1993, с. 25). У 1968 і 1969 роках роботою Волинського загону Інституту археології АН УРСР під керівництвом М. Кучери в східній частині пам'ятки було досліджено на площі 600 м² ранньослов'янське поселення. Виявлено також житла та ями культури лінійно-стрічкової кераміки, матеріали епохи бронзи та ранньозалізного часу (М. П. Кучера 1975). У 1972 р. у північній частині урочища були проведені рятівні археологічні дослідження Волинською археологічною експедицією Луцького Державного педагогічного інституту ім. Лесі Українки під керівництвом М. Кучінка. На площі 160 м² виявлено житла-напівземлянки і печі давньоруського часу. (М. М. Кучінко 1974; 1976). У 1981 р. поруч із розкопом М. Кучери провів дослідження на площі 100 м² Г. Охріменко

(2009, с. 46–577). У 1988 р. на південно-західній околиці загоном археологічної експедиції Луцького державного історико-культурного заповідника під керівництвом Б. Сайчука виявлено споруду X ст. та XIII–XIV ст. (С. В. Терський 2006, с. 214). Починаючи з 2002 р. на території урочища проводить дослідження експедиція ВФ ДП ОАСУ (у 2002–2007 рр. під керівництвом В. Шкоропада). Протягом цього періоду закладено 9 розкопів у центральній, південно-східній та східній частинах пам'ятки і досліджено близько 680 м², виявлено об'єкти ранньозалізного віку, культури Лука-Райковецька та X–XIII ст. (В. В. Шкоропад 2004).

Дослідження 2009 р. проводились у центральній частині пам'ятки на місці будівництва житлового будинку, за 0,37 км (азимут 237 градусів) від церкви в с. Рованці. Розкрито площу 636,5 м². Розкоп (за послідовною нумерацією розкопів отримав порядковий номер 10) розбито на 6 арів і вписано в межі відведеної під забудову ділянки, кутами за сторонами світу з незначним відхиленням. З метою повного дослідження відкритих об'єктів було закладено чотири дорізки. Нульовий репер знаходився в північно-східному куті розкопу, а його нульова позначка відносно загального для пам'ятки реперу нижча на 0,3 м. В межах розкопу рельєф понижується в південно-західному напрямку, і рівень денної поверхні південно-західного сектору розкопу на 0,3 м нижче.

Глибина культурного шару становить 1,3 м. від нуля. Нижче залягає шар перехідного до материка ґрунту, в якому читаються заповнення об'єктів давньоруського часу. На глибині 1,55 м при зачистці виділялись заповнення об'єктів ранньослов'янського часу і ранньозалізного періоду, а на глибині 1,8 м залягав материковий шар жовтого суглинку в якому були помітні

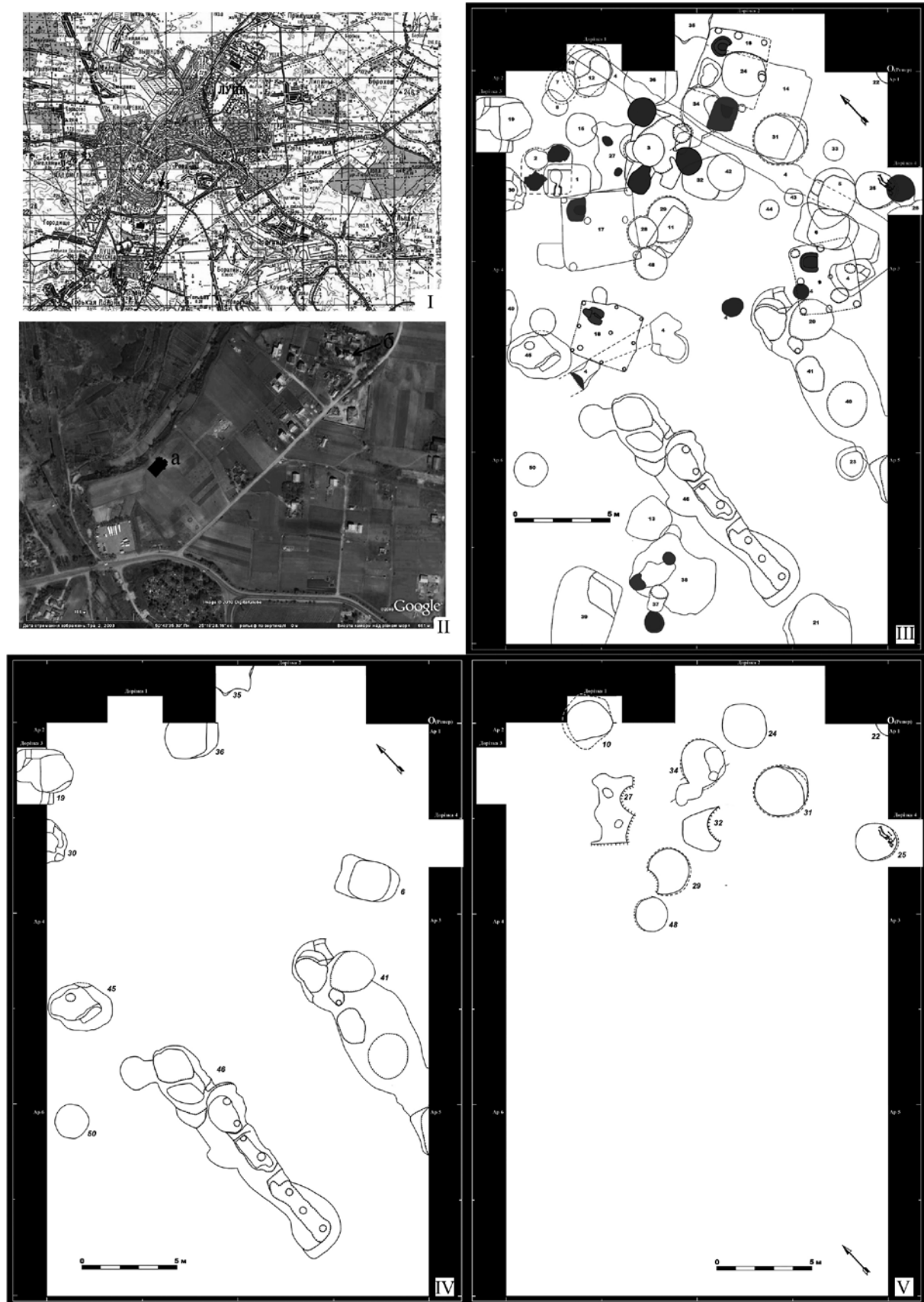

Рис. 1. Рованці – Гнідавська Гірка: I – карта території округи м. Луцька з позначенням місця розкопок; II – план розташування розкопу в ур. Гнідавська гірка; III – загальний план розкопу 10; IV – план розташування об'єктів культури лінійно-стрічкової кераміки; V – план розташування об'єктів стжижовської культури

Abb. 1. Rovanci- Gnidavska Girka: I – Karte der Łuck- Umgebung mit dem markierten Forschungsgebiet, II – Lokalisierung des Schnitts in der Einöde – uroczysko Gnidavska Girka, III – Plan des Schnitts Nr. 10, IV – Lokalisierungsplan der liniendbankeramischen Objekte, V – Lokalisierungsplan der Strzyżów- Kultur- Objekte

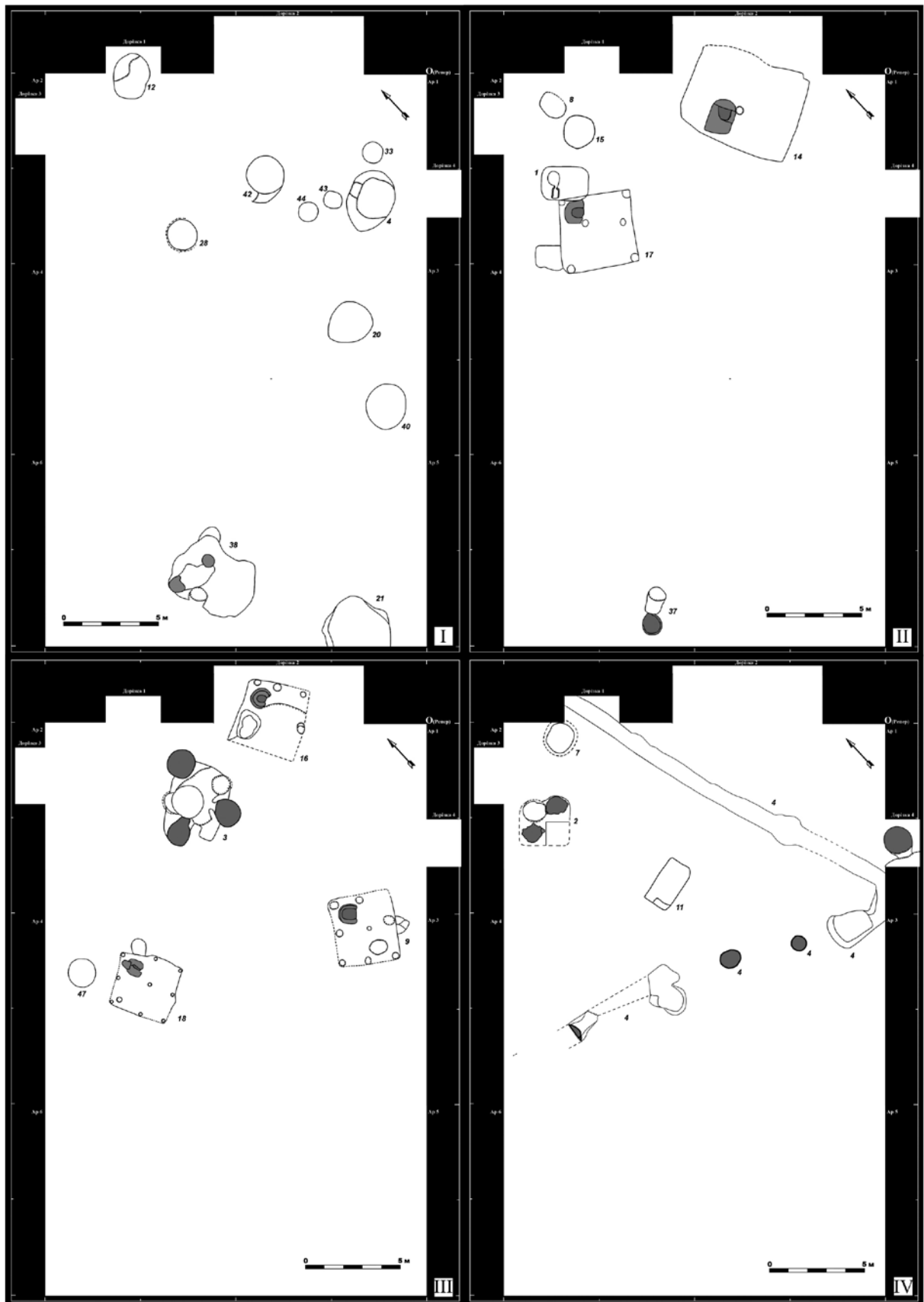

Рис. 2. Рованці – Гнідавська Гірка: I – план розташування об'єктів лужицької культури; II – план розташування об'єктів слов'янського часу; III – план розташування об'єктів X ст.; IV – план розташування об'єктів XII ст.
 Abb. 2. Rovanci- Gnidavska Girka: I – Lokalisierungsplan von Lausitzer- Objekten, II – Lokalisierungsplan von slawischen Objekten, III – Lokalisierungsplan von Objekten aus dem 10. Jh.; IV – Lokalisierungsplan von Objekten aus dem 12. Jh.

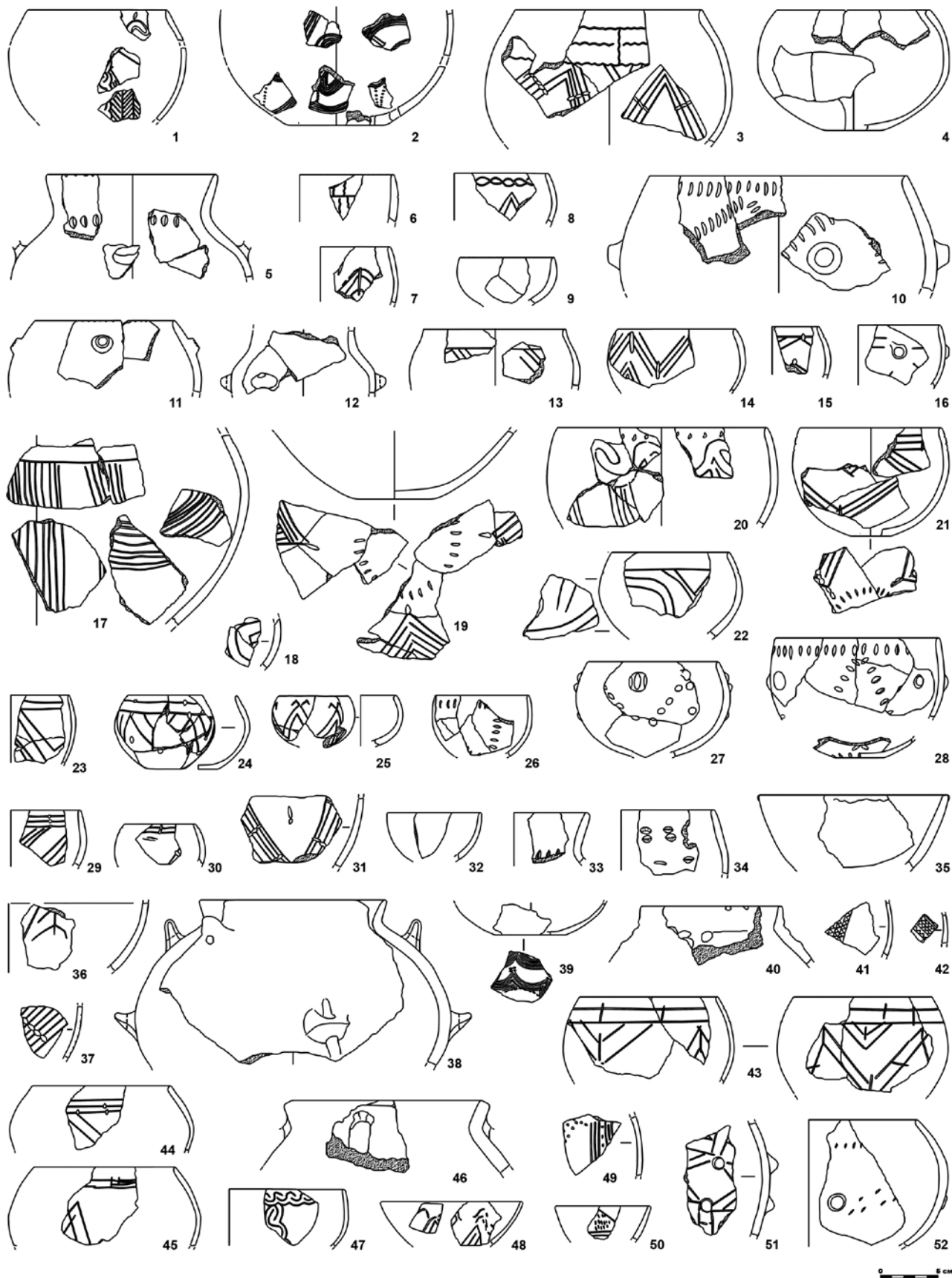

Рис. 3. Рованці –Гнідавська Гірка. Розкоп 10. Вибірка кераміки культури лінійно-стрічкової кераміки з об'єктів і культурного шару: 1–16 – об'єкт 41; 17–35 – об'єкт 46; 36, 39, 40 – об'єкт 45; 37, 38 – об'єкт 50; 41–43 – об'єкт 19; 44–52 – культурний шар

Abb. 3. Rovanci- Gnidavska Girka. Linienbandkeramik aus den Objekten und der Kulturschicht- Auswahl; 1–16 – Objekt 41; 17–35 – Objekt 46; 36, 39, 40 – Objekt 45; 37, 38 – Objekt 50; 41–43 – Objekt 19; 44–52 – Kulturschicht

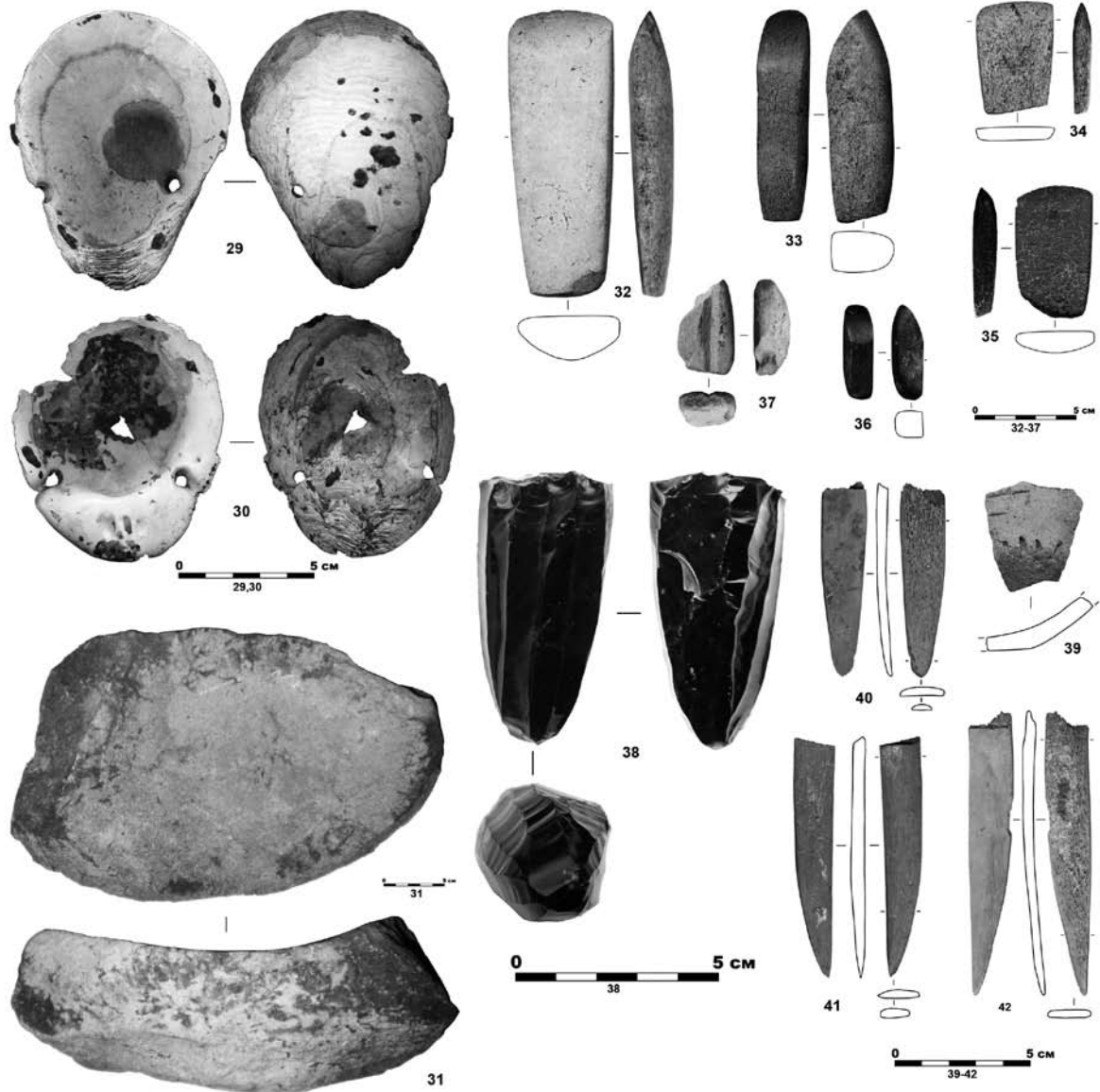
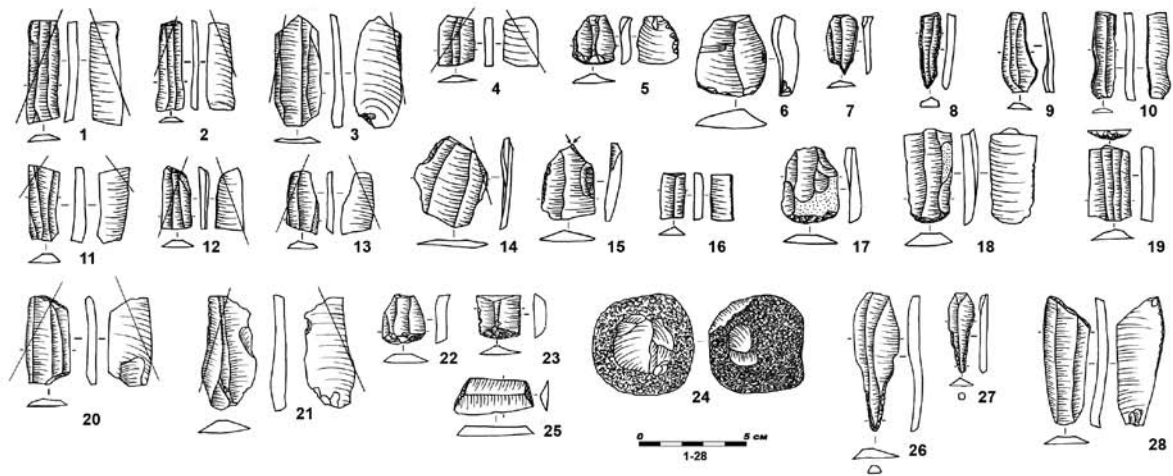

Рис. 4. Рованці – Гнідавська Гірка. Розкоп 10. Матеріали культури лінійно-стрічкової кераміки з об'єктів і культурного шару: 1–28 – вибірка виробів з кременю з об'єктів і культурного шару; 29, 30 – мушлі устриць з просвердленими отворами; 31 – кам'яна зернотертка; 32–36 – кам'яні долота; 37 – точильний брусок; 38 – обсидіановий нуклеус; 39 – фрагмент миски із прокресленим зображенням свастики; 40–42 – кістяні проколки

Abb. 4. Rovanci- Gnidavska Girka. Schnitt Nr. 10. Linienbandkeramik aus den Objekten und der Kulturschicht- Auswahl; 1–28 – Feuersteinfunde aus den Objekten und der Kulturschicht- Auswahl; 29, 30 – Austernmuscheln mit den durchbohrten Öffnungen; 31 – steinerne Mahlsteine; 32–36 – Steinbeitel, 37 – Schleifstein, 38 – Obsidankern; 39 – Schüsselfragment mit dem eingeritzten Hackenkreuzmotiv; 40–42 – Knochenbohrer

контури об'єктів епохи бронзи і доби неоліту. У зв'язку з великою концентрацією різночасових об'єктів на досліджуваній площі (особливо в арах 1 і 2) більшість з них були зруйновані більш ранішими і виявлені при дослідженні останніх, а така складна стратиграфічна ситуація часто не дозволяла повноцінно дослідити їх форму і стратиграфію заповнення.

Всього виявлено і досліджено 50 об'єктів. З них: дві ровоподібні споруди і сім споруд культури лінійно-стрічкової кераміки (5 тис. до н. е.), вісім трапецієподібних ям, одне напівземлянкове житло і одне інгумаційне поховання стжижовської культури (XVII–XVI ст. до н. е.), сім ям лужицької і три споруди і одне житло лужицької культури (VIII–VII ст. до н. е.), одна споруда і дві ями ранньослов'янського часу (1 тис. н. е.), два напівземлянкових житла культури Лука Райковецька (VII–VIII ст.), чотири напівземлянкових житла, одна напівземлянка виробнича споруда з трьома нішовидними печами, одна зернова яма X ст., одна виробнича споруда з двома печами, одна частково досліджена виробнича споруда з нішовидною піччю, одна зернова яма, одна споруда і один огороджувальний рів навколо садиби з трьома вогнищами XII ст., одна яма XVII ст., дві споруди і одна яма без встановленої приналежності.

Серед неолітичних об'єктів виділяються дві споруди великих розмірів (об. 41 і об. 46), які мають форму рову, який в свою чергу включає ряд заглиблень, розділених невисокими перемичками. Орієнтовані вони по лінії північ–південь. Об'єкт 46 досліджений повністю і має довжину 14 м, а ширина в різних місцях становить від 1,75 м до 3 м, а глибина окремих заглиблень досягає 0,7 м від рівня виявлення, а на дні знаходяться округлі ямки діаметром 0,3–0,4 м і глибиною 0,2–0,4 м. (рис. 1, 41, 46). Також виявлено ще одну споруду (об. 45), яка очевидно була заглибленою конструктивною частиною об'єкту 46 (рис. 1, 45), але заповнення, що з'єднує їх, знаходилось вище рівня виявлення споруди. Це ж саме можна сказати про об'єкт 50 (рис. 1, 50). Інші споруди (об'єкти 19, 30, 35, 36) (рис. 1, V) вдалося дослідити частково, оскільки вони виходили за межі розкопу. Споруда 19 мала глибину 1,4 м, а над рівні виявлення (-1,6 м від нуля) була перекрита завалом глиняної обмазки, який утворював суцільний шар потужністю 0,2–0,3 м. Ще одна споруда мала форму овальної ями з похилими стінками (1, 6).

Заповнення всіх об'єктів неолітичного часу було сіро-коричневим суглинком з включеннями дрібних, середніх і крупних фрагментів глиняної обмазки з відбитками прутиків і колод і домішкою органіки і зерен злакових. В заповненні цих об'єктів виявлено велику кількість кісток тварин, столового і кухонного посуду, фрагментів кам'яних зернотерок, крем'яних знарядь на мікролітичних пластинках. В об'єкті 6 знайдено майже цілу кам'яну зернотертку (рис. 4, 31), обсидіановий нуклеус (рис. 4, 38) кам'яне долото форми т. зв. «шевської колодки» (рис. 4, 35). В заповненні об'єкту 19 на глибині -1,2 м знаходився людський череп в доброму стані збереження. Там же знайдено точильний камінь з пісковіку, який мав проточену канавку (рис. 4, 37). В об'єкті 46 знайдено два долота з сланцю і одне з опоки (рис. 4, 32–34),

а також дві мушлі устриць (*Ostrea*) з просвердленими отворами (рис. 4, 29–30). З об'єкту 41 походять три кістяні проколки виготовлені з ребер і заточені у формі леза ножа (рис. 4, 40–42). В культурному шарі було знайдено ще 6 пластинок з обсидіану, маленьке долото з чорного сланцю (рис. 4, 36).

Кераміка виявлена в заповненні об'єктів і в культурному шарі поділяється на кухонну і столову. Столовий посуд (півсферичні і конічні миски) був виготовлений з добре відмудленої глини, іноді з домішками піску, дрібною жорстви або органіки, в переважній більшості випадків тонкостінний, орнаментований заглибленими лініями, нотним орнаментом, нігтевими защипами, гудзовидними наліпами, меандрами, часто поверхня посудин залощена, чорного кольору (рис. 3). На одному фрагменті була прокреслена свастика (рис. 4, 39). Кухонний посуд (півсферичні миски, горщики) виготовлений недбало, грубостінний, з великою кількістю домішок жорстви, піску, органіки, орнаментований нігтевими защипами і гудзоподібними наліпами. Серед крем'яних знарядь на пластинках є кінцеві скребки (рис. 4, 5, 6, 17–18, 22–23), пластинки із загострюючою ретушшю по краям (рис. 4, 9, 10, 16), вкладиші серпів із заполірованою поверхнею (4, 1–4, 11–14, 20–21) пластини зі скошеним краєм (рис. 4, 19, 28), проколки (свердла) (рис. 4, 7, 8, 26, 27), відбійники (рис. 4, 24), трапеції (рис. 4, 25).

До об'єктів епохи бронзи належать вісім ям діаметром від 1,5 до 3 м і глибиною від 1 до 1,2 м з підбоями які надають їм трапецієподібну форму в перетині (об'єкти 1, 10, 22, 24, 25, 27, 29, 31, 32, 34, 48 (рис. 2, V). Заповнені вони сірим суглинком в якому виявлено кістки тварин, крем'яні відщепи, кераміку стжижовської культури і культури багатовалякової кераміки. Також досліджено житло (об. 27) (рис. 5, 30) частково зруйноване двома середньовічними житлами (об. 3 і об. 17). На дні житла зачищено ділянки з перепаленою долівкою (залишки від вогнищ). В заповненні об'єкту 25 було впущене інгумаційне поховання людини висотою 1,2 м. (рис. 5, 21, 22), яке супроводжували бронзові прикраси (два верболісні кільця і три трубчасті пронизки (рис. 5, 23–27), крем'яний наконечник стріли (рис. 5, 28) і кістяна дисковидна пластинка (рис. 5, 29). В заповненні цієї ями виявлено фрагменти двох горщиків культури багатовалякової кераміки (рис. 5, 3, 5, 6) і посуду стжижовської культури (рис. 5, 1, 2, 7–10, 12–20). В заповненні ям знайдено кістяні проколки (рис. 6, 3–6), крем'яний ніж на відщепі (рис. 5, 11), фрагмент біфасіальної лінзовидної в перетині сокири (рис. 5, 4). В культурному шарі знайдено біфасіальний серп стжижовської культури (рис. 6, 1), трикутний наконечник стріли з виїмкою в основі (рис. 6, 9), ножі на крем'яних відщепках, пластинка з ікла кабана зі слідами обробки і просвердленим отвором (6, 2), підвіска із зуба (ікла) хижака (рис. 6, 7), бронзове кільце завите в півтора оберти (рис. 6, 8).

З культурного шару походить керамічна колекція тшинецько-комарівської культури, об'єктів якої в межах розкопу виявити не вдалось. Усі фрагменти кераміки належали горщикам тюльпаноподібної форми, з потовщеними вінцями, злегка відтягнутими назовні.

Частина з них була неорнаментована (рис. 6, 10–14). Декілька посудин мали орнаментацию з горизонтальних прокреслених ліній на шийці (рис. 6, 16–17), штампового орнаменту (6, 15–18), і косих або вертикальних прокреслених ліній на плічках (рис. 6, 19, 20).

До ранньозалізного віку належать сім круглих ям (об'єкти 20, 28, 33, 40, 42–44 (рис. 2, 1) діаметром 1–2 м. і глибиною 0,2–1,2 м від рівня виявлення, три споруди, дві з яких мають овальну форму, а дві частково виходять за межі розкопу і не досліджені повністю (об'єкти 4, 12, 21). Глибина споруд 0,4–0,6 м від рівня виявлення. Житло (об. 38) мало прямокутну форму, заглиблене на 0,15–0,20 м в материк, орієнтоване по лінії північ-південь. В північно-західному куті воно мало аморфну яму, глибиною 0,6 м з пологими стінками і слідами вогнища на дні. Заповнення об'єктів складалось з темно-сірого суглинку. В заповненні матеріальних залишків виявлено небагато. Більшість походить з культурного шару. В керамічному комплексі з об'єктів і культурного шару присутні фрагменти горщиків, мисок, дзбанків, черпаків, друшляків, дисків-покришок. Горщики мали тюльпаноподібну і банковидну форму, лощені всередині і рустовані ззовні, орнаментовані рядом проколів під вінцями і рідше розчленованим валиком (рис. 6, 21–29). Миски переважно півсферичної форми (6, 4–46), проте трапилась і одна конічна (рис. 6, 47), деякі з них орнаментовані рядом проколів під вінцями (рис. 6, 42, 43, 45, 46). Поверхня мисок чорного і коричневого кольору, часто лощена або ретельно зглажена. Дзбанки і черпаки практично всі мали чорнолощену або сіролощену поверхню, за виключенням декількох світлокоричневих. Деякі з них були орнаментовані на плічках горизонтальними прокресленими лініями, від яких відходили донизу скісні лінії (рис. 6, 30–33). Інші були орнаментовані на плічках скісними канелюрами (рис. 6, 34–36). Черпаки мали чорнолощену поверхню і не орнаментовані (рис. 6, 49, 52, 53). Диск-покришка мав діаметр 5 см і був орнаментований хаотично розташованими проколами (рис. 6, 55). Друшляги представлені невеликими фрагментами стінок, повністю покритими проколами (рис. 6, 48). Трапився також фрагмент керамічної пустотілої фігурки, який мав форму ноги (рис. 6, 56). Серед крем'яних виробів до цього часу достовірно належать фрагменти біфасціальних серпів із заполірованою поверхнею і лезом оформленим пильчастою ретушшю (рис. 6, 57). Знайдено також бронзові прикраси: шпилька із розплесканою і закрученою в кільце голівкою і прокованою квадратною і закрученою в спіраль частиною голки (рис. 6, 59) з культурного шару, і трубчаста пронизка з об'єкту 12 (рис. 6, 58).

До ранньослов'янського часу належить одна прямокутна споруда з похилими стінками глибиною 0,6 м від рівня виявлення, орієнтована по лінії північний захід-південний схід на дні якої знаходились дві ямки глибиною 0,1 м в одній з яких виявлено сліди від вогнища (рис. 2, 1). Поряд було відкрито дві круглі ями глибиною 0,3 м (рис. 2, 8, 15). Заповнення об'єктів складалось з темно-сірого ґрунту, з вкрапленнями фрагментів глиняної обмазки, кісток тварин і фрагментів товстостінної кераміки нерівномірно випаленої з домішками шамоту і жорстви

в глиняному тісті. В культурному шарі над об'єктами було знайдено фрагментований біконічний горщик з відігнутими назовні вінцями (рис. 7, 1), і фрагменти іншої біконічної посудини з відігнутими вертикально вінцями, орнаментованої рядом ямок на плічках (рис. 7, 2).

Досліджено два житла культури Лука-Райковецька. Одне з них (об. 14) прямокутної форми орієнтоване кутами за сторонами світу, глибиною 0,7 м від рівня виявлення, розмірами 6×5 м (рис. 2, 14). В східному куті житла була розміщена піч з частково збереженим зводом, яка мала близьку до кубічної форму, а в розрізі печі помітно повторне вимазування стінок глиною і два череня, між якими знаходився прошарок вугілля і вимостка з великих фрагментів ліпних горщиків (рис. 7, 7). Під протилежною стінкою знаходилось округле заглиблення діаметром 1,2 м і глибиною 0,2 м. Заповнення житла складалось з сірого ґрунту з домішками глиняної обмазки, вугликів, кісток тварин і фрагментів кераміки, серед яких вінця горщиків орнаментованих пальцевими вдавленнями по краю (рис. 7, 3–6).

Друге житло розмірами 4×4 м орієнтоване кутами за сторонами світу з незначним відхиленням. В північному куті житла знаходилась сильно зруйнована глинобитна піч, близька до прямокутної форми. По кутах, під східною стінкою і близько до центру біля печі виявлено шість стовбових ямок діаметром 0,3–0,4 м і глибиною 0,25–0,30 м. Біля східного кута до стінки примикає підвальне приміщення прямокутної форми глибиною 2 м. Оскільки в його заповненні не виявлено матеріальних залишків, то важко встановити належність підвалу до житла. Заповнення житла складалось з сірого ґрунту з домішками глиняної обмазки, вугликів, кісток тварин і фрагментів ліпної кераміки. Біля печі знайдено крупні фрагменти ліпних горщиків (рис. 7, 3–5).

Виокремлено два горизонти давньоруського періоду. Перший з них датується X ст. (рис. 2, III). До нього належать три житла (об. 9, об. 16, об. 18) розташовані трикутником на відстані 8–10 м. один від одного, прямокутної форми, орієнтовані кутами за сторонами світу з незначним відхиленням, розмірами 3×3 м. В північному куті жител знаходяться підковоподібні глинобитні печі, а по кутах, під стінами і по центру розміщені стовбові ями. Об'єкт 16 наполовину зруйнований житлом культури Лука-Райковецька (об. 14) (рис. 2, 16). Проте вдалося встановити приналежність до даного житла ями діаметром 1,3 м і глибиною 0,1 м від долівки, яка в свою чергу знаходиться на глибині -0,5 м від рівня виявлення. Об'єкт 9 був перекритий ровом і вогнищем XII ст. і в свою чергу перекиває дві неолітичні споруди і яму лужицької культури. До центру південно-східної стінки примикає невелике ступінчате заглиблення, а в південному куті знаходилась округла яма діаметром 0,8 м, з пологими стінками і глибиною 0,8 м від долівки, заповнена материковою глиною, перемішаною з великими фрагментами глинобитної печі з обпаленими стінками (рис. 2, 9). Об'єкт 18 також був перерізаний ровом XII ст. Глибина котловану 0,7 м від рівня виявлення. Піч житла мала вцілілий звід, проте розламана вздовж осі зі зміщенням однієї стінки до

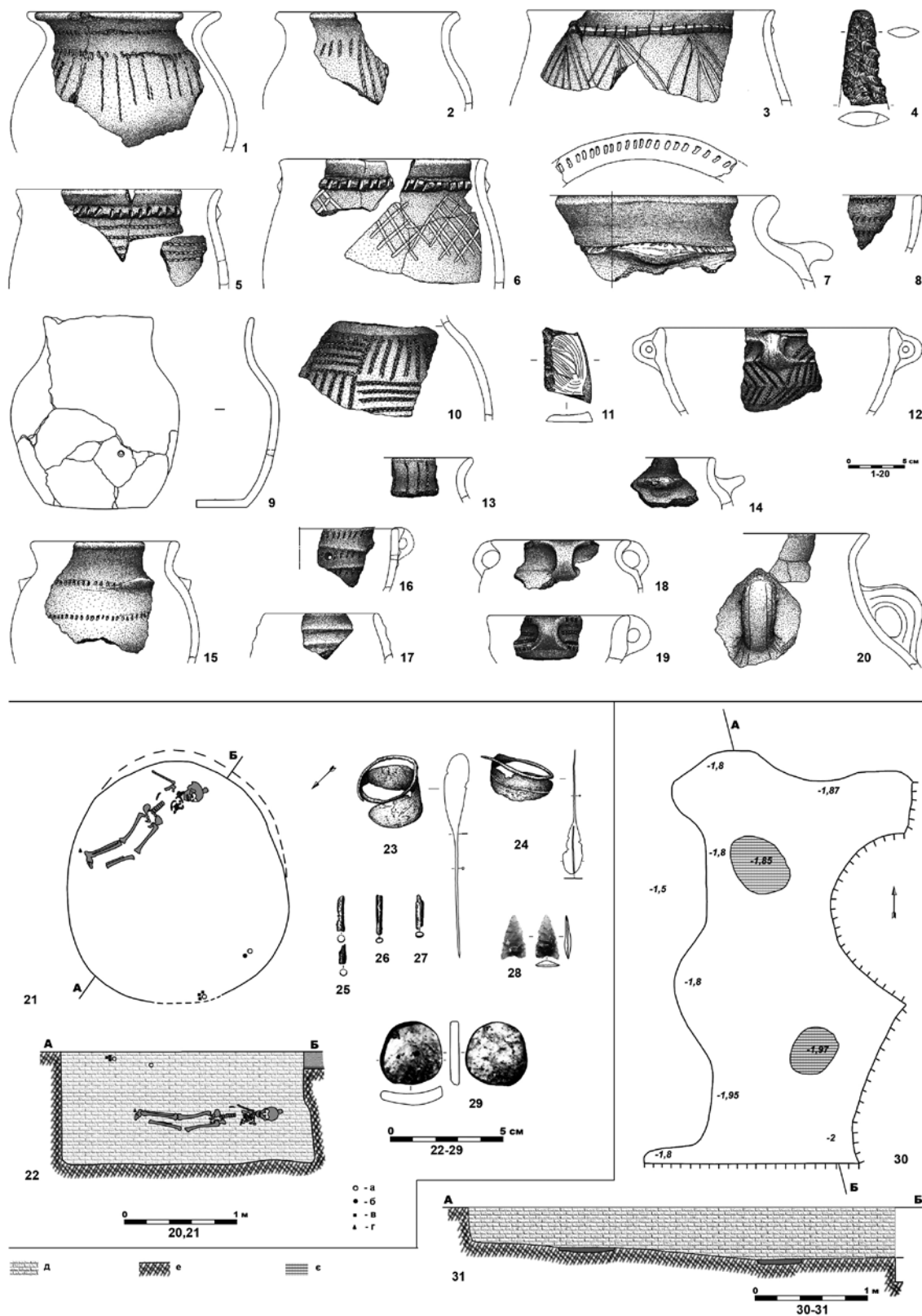

Рис. 5. Рованці – Гнідавська Гірка. Розкоп 10. 1–20 – вибірка кераміки стжижовської культури і культури багатоваликної кераміки з об'єктів і культурного шару; 23, 24 – верболистні бронзові кільця; 25–27 – бронзові пронизки; 28 – крем'яний наконечник стріли; 29 – кістяний диск; 21 – план об'єкту 25; 22 – переріз об'єкту 25; 30 – план об'єкту 27; 31 – переріз об'єкту 27. Умовні позначення: а – верболистні кільця, б – кістяний диск; в – бронзові пронизки; г – крем'яний наконечник стріли; д – сірий гумус; е – материковий жовтий суглинок; є – перепалений суглинок цеглястого кольору (сліди вогнищ)

Abb. 5. Rovanci- Gnidavska Girka. Schnitt Nr. 10: 1–20 – Keramik der Strzyżów und Wulstkeramik- Kultur aus den Objekten und der Kulturschicht – Auswahl; 23, 24 – Ohrhinge in Form von Weide- Blättern; 25–27 – Röhrenperlen aus Bronze; 28 – Feuersteinfeilspitze; 29 – Knochenplatte; 21 – Plan des Objekts 25; 22 – Objektprofil 25; 30 – Plan des Objekts 27; 31 – Objektprofil 27 – Bezeichnungen: I – Ohrhinge in Form von Weide- Blättern, II – Knochenplatte, III – Röhrenperlen aus Bronze, IV – Feuersteinfeilspitze, V – grauer Humus, VI – gelber, tonhaltiger anstehender Boden; VII – verbrannte, tonhaltige, ziegelfarbene Erde (Lagerfeuerspuren)

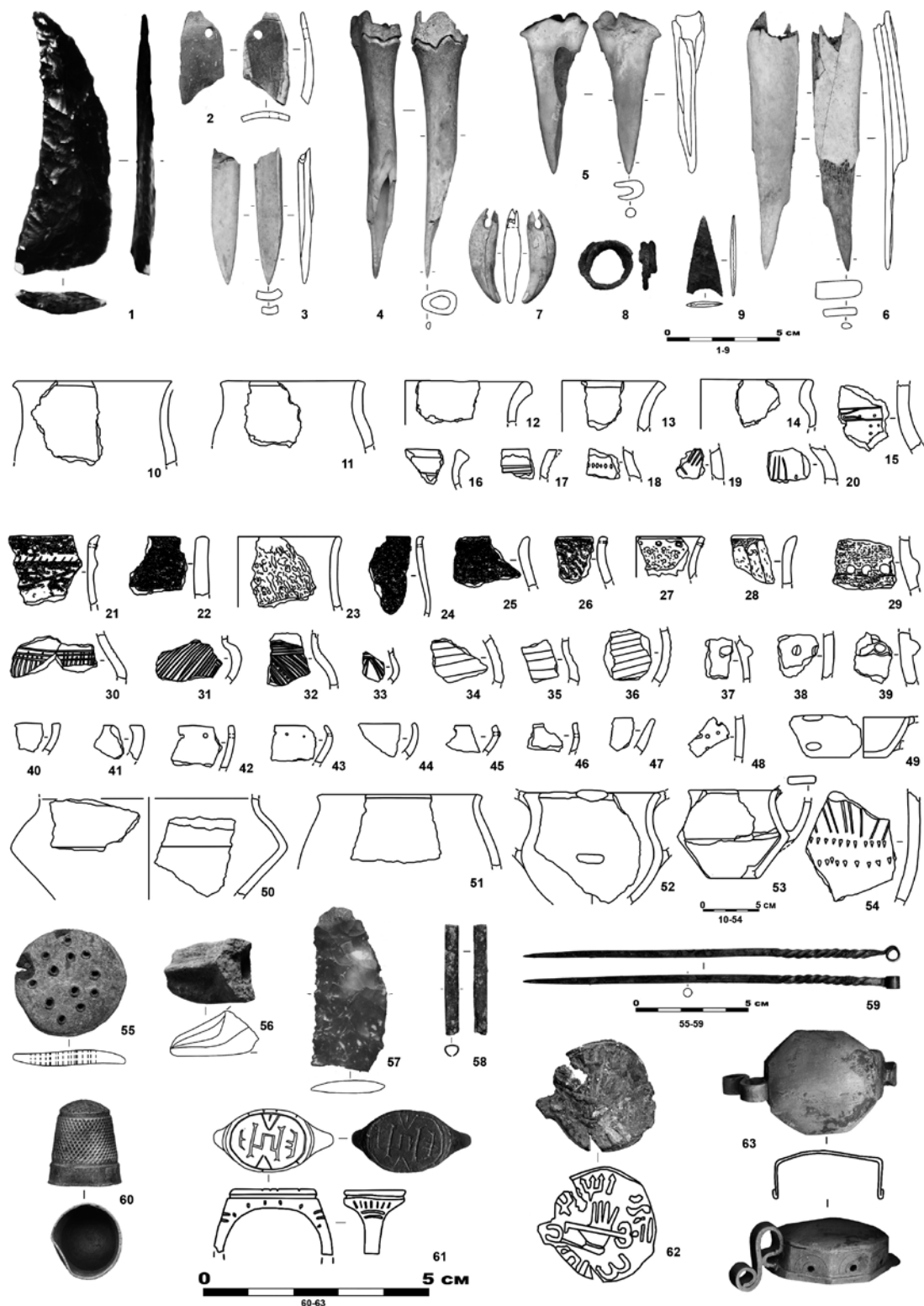

Рис. 6. Рованці – Гнідавська Гірка. Розкоп 10. 1–9 – матеріали стжижовської культури: 1 – крем'яний серп; 2 – прикраса з ікла кабана; 3–6 – кістяні проколки; 7 – підвіска з ікла хижака; 8 – бронзове кільце; 9 – крем'яний наконечник стріли; 10–20 – Вибірка кераміки тшинецько-комарівської культури; 21–54 – вибірка кераміки лужицької культури; 55–59 – матеріали лужицької культури; 55 – глиняний диск-покришка; 56 – фрагмент глиняної фігурки; 57 – крем'яний серп, 58 – бронзова про низка, 59 – бронзова шпилька, 60–63 – матеріали XIV–XVII ст.: 60 – мідний наперсток; 61 – перстень-печатка; 62 – свинцева печатка; 63 – кришечка від люльки

Abb. 6. Rovanci- Gnidavska Girka. Schnitt Nr. 10. 1–9 – Strzyżów- Kultur- Funde; 1 – Steinsichel, 2 – Schmuck aus dem Eberzahn, 3–6 Knochenahlen, 7 – Anhänger aus einem Raubtierzahn, 8 – Bronzeohrring, 9 – Feuersteinpfeilspitze, 10, 20 – Trzciniec- Komarov- Kultur- Keramik- Auswahl, 21–54 – Lausitzer Keramik- Auswahl, 55–59 – Funde der Lausitzer Kultur, 55 – Flachteller, 56 – Fragment einer Tonfigur, 57 – Feuersteinsichel, 58 – bronzene Röhrenperle, 59 – Bronzenadel, 60–63 – Funde aus dem 14.–17. Jh., 60 – Fingerhut aus Kupfer, 61 – Siegelring, 62 – Bleisiegel, 63 – Pfeifenfragment

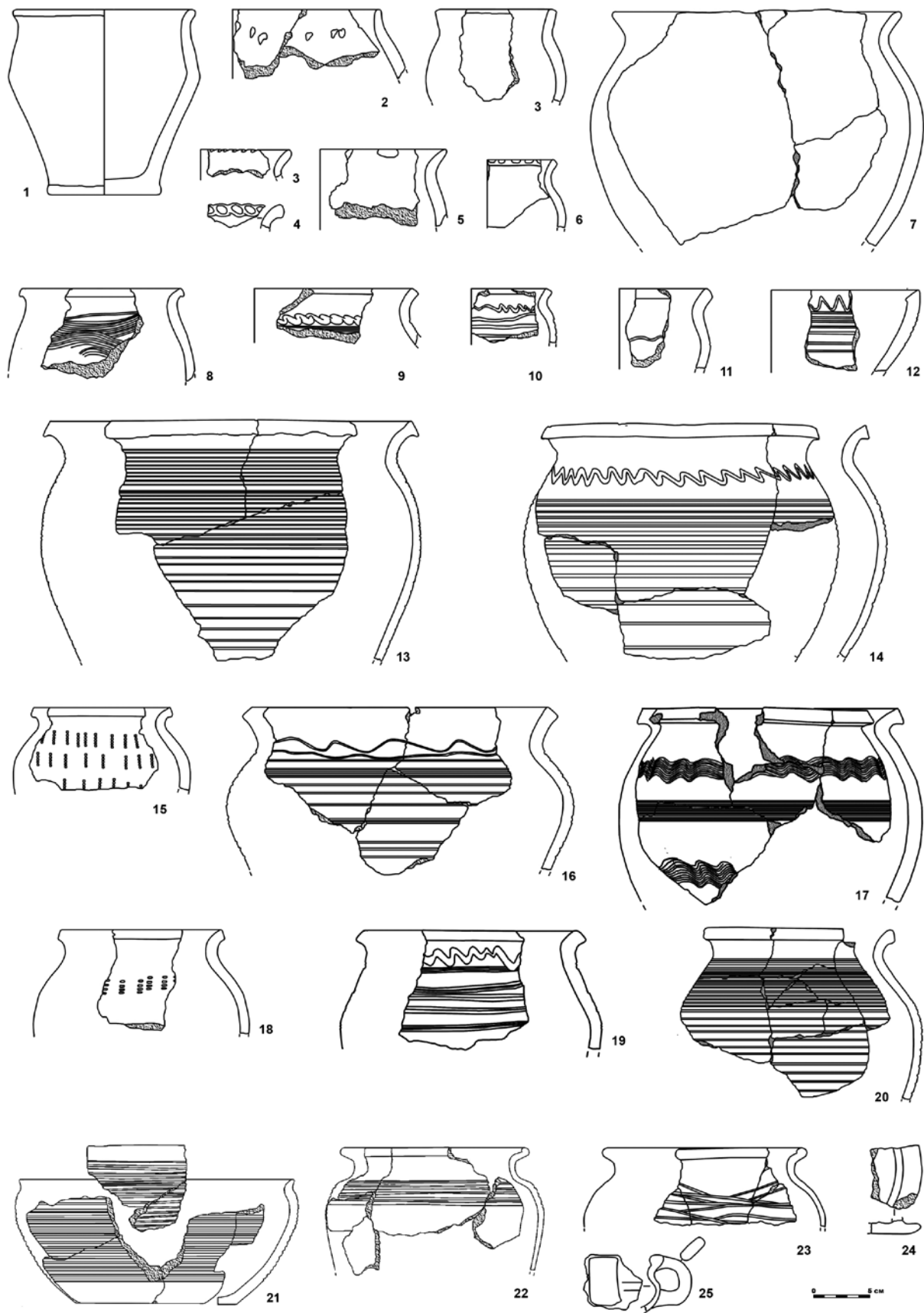

Рис. 7. Рованці – Гнідавська Гірка. Розкоп 10: 1, 2 – кераміка ранньослов'янського часу з культурного шару; 3–7 – вибірка кераміки культури Лука-Райковецька з об'єктів 16 і 17; 8–20 – вибірка кераміки X ст. з об'єктів і культурного шару; 21–25 – вибірка кераміки XII ст. з об'єктів

Abb. 7. Rovanci- Gnidavska Girka. Schnitt Nr. 10: 1, 2 – frühslawische Keramik aus der Kulturschicht; 3–7 – Łuka Rajkowiecka-Kultur Keramikauswahl aus den Objekten Nr. 16 und Nr. 17; 8–20 – Keramikauswahl aus dem 10. Jh. aus den Objekten und der Kulturschicht; 21–25 – Keramikauswahl aus dem 12. Jh. aus den Objekten

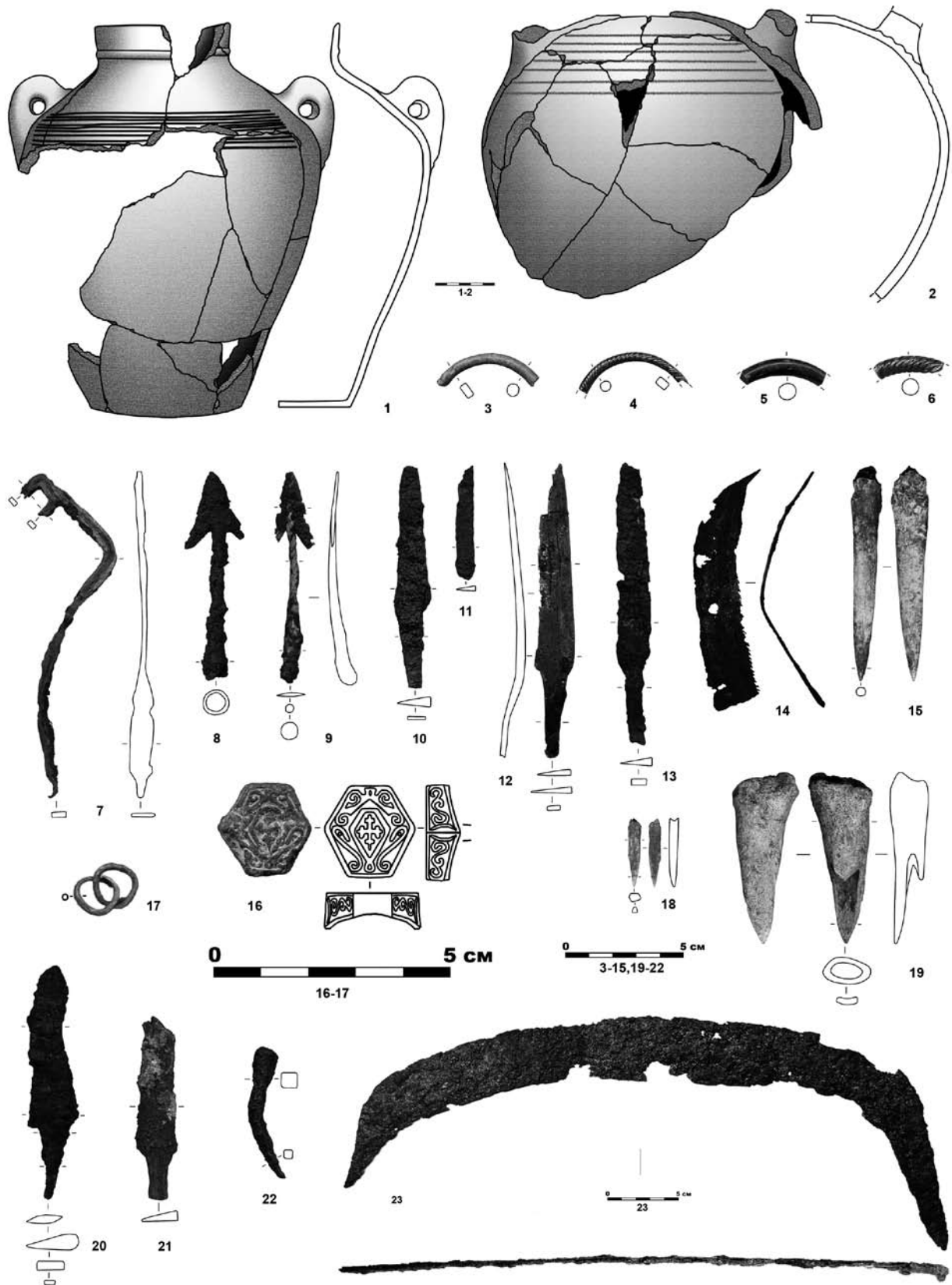

Рис. 8. Рованці – Гнідавська Гірка. Розкоп 10: 1-2 – амфори з об'єкту 9; 3-6 – скляні браслети з об'єкту 7; 7-14 – залізні вироби X ст з об'єктів; 15, 18, 19 – кістяні проколки з Об'єктів X ст.; 17 – фрагмент ланцюжка з об'єкту 18; 16 – свинцевий перстень з культурного шару; 20-23 – залізні вироби XII ст.: 20 – ніж з об'єкту 4; 21 – ніж з об'єкту 2; 22 – цвях з об'єкту 7; 23 – коса з об'єкту 2

Abb. 8. Rovanci- Gnidavska Girka. Schnitt 10: 1-2 – Amphoren aus dem Objekt Nr. 9; 3-6 – Glasarmringe aus dem Objekt 7; 7-14 – Eisengegenstände aus dem 10. Jh. aus den Objekten; 15, 18, 19 – Knochenahnen aus dem 10. Jh.; 17 – Kettenfragment aus dem Objekt 18; 16 – Bleiring aus der Kulturschicht; 20-23 – Eisengegenstände aus dem 12. Jh.; 20 – Messer aus dem Objekt 4; 21 – Messer aus dem Objekt 2; 22 – Nagel aus dem Objekt 7; 23 – Sense aus dem Objekt 2

центру. Біля печі в східній стінці знаходилась нішовидна піч на рівні 0,05 м вище рівня долівки житла (рис. 2, 18). За 1 м на північний захід від житла знаходилась зернова яма лійчастої форми діаметром 1,8 м, глибиною 1,5 м (рис. 2, 47).

Ще одне житло (об. 37) не було заглиблене в материк і розміщене на ділянці розкопу де спостерігались пониження залягання темного суглинку та практична непомітність перехідного прошарку, через що вдалося зафіксувати лише черинь глинобитної печі і припічну яму овальної форми глибиною 0,3 м (рис. 2, 37). Під черенем ями виявлено заглиблення заповнене жовтим суглинком і суцільним шаром кісток тварин. Датуючих матеріалів знайти не вдалося.

На лінії між об'єктами 18 і 16 розкрито виробничу споруду (об. 3) глибиною 0,7 м., в якій з північного, південного і східного боку були виявлені нішовидні печі вирізані в материку. З південного боку також примикало прямокутне заглиблення глибиною 0,2 м. На долівці в східному куті знаходилась кругла яма діаметром 1 м і глибиною 0,4 м від рівня долівки, а по центру ближче до західної печі зернова яма лійчастої форми діаметром 1,6 м глибиною 1,7 м. від рівня долівки (рис. 2, 3). Дослідженням стратиграфії заповнення споруди встановлено наявність трьох добре втрамбованих долівок, верхня з яких перекривала зруйновану південну піч, а нижня зернову яму. Над зерною ямою усі три долівки були зміщені вглиб на 0,2 м. через ущільнення заповнення ями і просідання ґрунту. В кожній печі зафіксовано по два черені, товщиною по 2 см.

Заповнення об'єктів X ст. складалось з сірого ґрунту насиченого великою кількістю вкраплень перепаленої глини, вугликів, кісток тварин, фрагментів кераміки. Кераміка з них – це в переважній більшості фрагменти горщиків т. зв. курганного типу з вінцями у формі манжети орнаментованих рифленням з горизонтальних і хвилястих ліній (рис. 7, 8–20). Опрацювання кераміки виявило наступні факти: в заповненні печі об'єкту 18 знайдено розвал горщика, до якого підклеївся фрагмент, який походив із заповнення зернової ями об'єкту 3; в заповненні печі об'єкту 16 виявлено фрагменти горщика, друга половина якого була знайдена в заповненні самого пізнього горизонту об'єкту три, практично на рівні його виявлення. В верхніх шарах заповнення об'єкту 9 виявлено розвали трьох амфор. Дві з них виготовлені з глини сірого кольору, тонкостінні, з світло-сірою, майже білою поверхнею, орнаментовані на плічках рифленням із горизонтальних заглиблених ліній і з парами квадратних у профілі ручок (рис. 8, 1). На денці однієї з них було клеймо у вигляді колесоподібного солярного знака. Третя амфора товстостінна, виготовлена з глини цегляного кольору, мала кулястий тулуб, вузьке горло, пару товстих овальних в перетині ручок (не збереглися) і орнаментована рифленням на плічках (рис. 8, 2). Також із заповнення об'єктів походять ряд залізних речей, серед яких ножі (рис. 8, 10–13), наконечник дротика (рис. 8, 8), фрагмент серпа (рис. 8, 14). Серед виробів з кістки – проколки різних розмірів (рис. 8, 15, 18, 19). В об'єкті 18 знайдено фрагмент мідного ланцюжка (рис. 8, 17). В шарі над об'єктом 37 знайдено залізний ключ від

засувного замка (рис. 8, 7). В культурному шарі трапився шестикутний свинцевий перстень орнаментований рослинним орнаментом з хрестом в центрі орнаментальної композиції (рис. 8, 16).

До XII ст. (рис. 2, IV) віднесено садибу, оточену ровом (об. 4), до якої входять виробничі споруди з двома печами і зерною ямою, прямокутна споруда і зернова яма. Виробничі споруди (об. 2) мала прямокутну форму орієнтована кутами за сторонами світу (рис. 2, 2). В західному і східному кутах знаходились черені від зруйнованих печей, а в північному куті зернова яма з підбоям звоноподібної форми глибиною -1,2 м від рівня виявлення. За 2 м на північний схід від споруди знаходилась зернова яма (об. 7) аналогічна до попередньої діаметром 1,5 м і глибиною 1,3 м від рівня виявлення (рис. 2, 7). На північ від цих об'єктів знаходилась прямокутна споруда (об. 11) розміром 2,3×1,7 м орієнтована по лінії захід-схід, з прямовисними стінками і рівним дном, глибиною 0,5 м (рис. 2, 11). В західному куті вона мала невелику сходинку висотою 0,15 м від дна. Рів (об. 4) практично повністю розкритий в межах арів 1 і 2. Простягаючись по лінії північ-південь він повертає на межі 1 і 3 ару завершуючись овальною більш заглибленою спорудою (глибина – 0,5 м від рівня виявлення) і далі з'являється за 8 м. у східному напрямку у вигляді такої ж заглибленої споруди (0,4–0,5 м) продовжуючись далі по лінії схід-захід, проте вже в межах ару 4 повністю його зафіксувати не вдалось. Ширина рову в середньому 1 м, а глибина коливається від 0,2 до 0,35 м. Між двома найбільш заглибленими ділянками знаходилося два наземних вогнища діаметром 0,6 м і 0,9 м. Ще одне вогнище знаходилося на дні рову в межах ару 4. Загалом даний об'єкт досліджено на довжину 45 м. (рис. 2, 4). З північного боку до рову примикала ще одна споруда (об. 26) з нішовидною піччю, яка майже повністю знаходилась за межами розкопу (рис. 2, 26).

Заповнення об'єктів XII ст. складалось з темно-сірого ґрунту. Заповнення споруд з печами і зерною ями також містили велику кількість вкраплень перепаленої глини і вугликів. У всіх трьох вогнищах, в ровику і спорудах виявлено фрагменти горщиків і мисок, які датуються XII ст. (рис. 7, 21–7), а також залізні цвяхи (рис. 8, 22), ножі (рис. 8, 20, 21). В заповненні зернової ями (об. 7) виявлено фрагменти семи різних скляних браслетів фіолетового, зеленого і бірюзового кольорів (рис. 8, 3–6). Також з об'єкту 2 походять ціла залізна коса-горбуша (рис. 8, 23).

В культурному шарі виявлено велику кількість кераміки XV ст. і незначну кількість речей XVII та XIX ст. До XVII ст. також належить одна яма (об. 13) (рис. 1, 13). Серед знахідок цих періодів особливо слід відзначити мідний перстень-печатку зі знаком, якому поки що не вдалось знайти точних аналогій. Проте він нагадує знак з гербу шляхетської родини Олізарів (рис. 6, 61), два наперстки (рис. 6, 60), мідну кришечку від люльки (рис. 6, 63), пронизку, виготовлену у вигляді трубочки з срібного литовського гроша Сигізмунда III Вази 20-х р.р. XVII ст., монети (коронні та литовські мідні шеляги 1664–1666 р.р. та мідні динарії Яна Ольбрахта (між 1492–1498 р.р.). Цікавою знахідкою, яка ще потребує

визначення, є свинцева висла печатка із зображенням руки з ключем і текстом, який не вдалось прочитати (рис. 6, 62). Швидше за все, вона походить із території Золотої Орди і датується XIII–XIV ст.

Аналіз усіх отриманих матеріалів здійснюється в даний час і його результати будуть незабаром опубліковані в ряді статей. На сьогодні слід відзначити особливу цінність матеріалів отриманих з об'єктів і шару лінійно-стрічкової кераміки. Столова кераміка орнаментована меандрами, дугастими багатолінійними стрічками, ялинковим орнаментом і хвилястими лініями, а також обсидіанові нуклеус і пластини, мушлі устриць з просвердленими отворами мають достовірні аналогії в культурі Бюк в Східній Угорщині (*Археология Венгрии*, с. 232) і є найімовірніше предметами експорту. Сферичні миски орнаментовані лінійно-нотним орнаментом з «довгими» нотками, що з'єднують паралельні лінії, скупченням кількох ноток знаходять аналогії серед гончарних виробів залізної групи Польщі та Словаччини, що дає можливість віднести дане поселення до пізнього періоду культури лінійно-стрічкової кераміки.

Велику цінність має комплекс об'єктів і матеріалів стижовської культури, оскільки даний комплекс практично чистий від домішок рис інших епішнурових культур, що є рідкістю для території Волині, і такі пам'ятки практично не досліджувались розкопками. До того ж важливим є те що в закритих комплексах об'єктів виявлено кераміку культури багатоваликової кераміки.

Матеріалам гальштатського періоду знаходимо аналогії серед інвентарю Рованцівського могильника ульвівської групи, розташованого всього за 2,8 км на схід від досліджуваного поселення на одному з ним березі нижче по течії (Д. Павлів 1993). Тому вони мають велику цінність з огляду на недостатню вивченість поселень ульвівської групи на заході України, і зможуть допомогти у вирішенні питання ідентифікації багатьох пам'яток гальштатського періоду регіону.

Матеріали слов'янського періоду та давньоруського часу значно поповнюють джерельну базу у вивченні формування сільськогосподарської округи стародавнього Лучеська.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Археология Венгрии..
1980 *Археология Венгрии. Каменный век*, Отв. ред. В. С. Титов, И. Эрдели, Москва.
- Кучера М. П.
1975 *Поселення волинян на околиці м.Луцька*, „Археология”, № 15, с. 98–104.
- Кучинко М. М.
1976 *Давньоруське поселення на Гнідавській гірці у Луцьку*, „Археология”, Вип. 19, С. 100–105.
- Кучинко М. М.
1974 *Исследования в Луцке*, Археологические открытия 1973 года, Москва с. 297–298.
- Павлів Д.
1993 *Нові пам'ятки «лужицької» культури на заході України*, Пам'ятки гальштатського періоду в межиріччі Вісли, Дністра і Прип'яті, Київ, с. 11–56.
- Охріменко Г. В.
1985 *Раскопки в окрестностях г. Луцк*, Археологические открытия 1983 года, Москва, с. 337.
- 2009 *Кам'яна доба на території Північно-Західної України (XII–III тис. до н. е.)*, Луцьк.
- Свешніков І.
1993 *Нові поховання початку бронзової доби на Західній Волині*, „Studia Archeologia”, № 1, с. 23–26.
- Терський С. В.
2006 *Лучеськ X–XV ст.*, Львів.
- Фітцке Я.
2005 *Цьогорічні археологічні дослідження на Волині*, Археологічна спадщина Яна Фітцке, Луцьк, с. 99–100.
- Шкоропад В. В.
2004 *Охоронні дослідження на багатошаровій пам'ятці в с. Рованці (урочище Гнідава), що на Волині*, Археологічні відкриття в Україні 2002–2003 рр.: Збірка наукових праць, Київ, Вип. 6, с. 365–367.

Oleksij Zlatogors'kij, Andrij Bardec'kij

Im Jahre 2009 durchgeführte Forschungen an der multikulturellen Fundstelle Gnìdav'ska Gírka bei Łuck

Zusammenfassung

Die Fundstelle liegt auf dem linken Ufer von Styr bei der Rudka- Mündung. Das ist ein breites Gebiet, das 25 000 qm² umfasst. Die archäologische Erforschung der Fundstelle hat eine 80 jährige Geschichte (I. Svěšnikov 1993, S. 25; J. Ficke

2005, S. 99; S. Ters'kij 2006, S. 213). Weitere Grabungskampagnen registrierten hier die Spuren der neolithischen, bronzezeitlichen, früheisenzeitlichen und frühmittelalterlichen Ansiedlung.

Im Jahre 2009 untersuchte man die Fläche von 636,5 m², wobei man 50 chronologisch unterschiedliche Objekte freilegte.

Mit dem Neolithikum verbindet man 9 Objekte, darunter sog. Langhäuser. In den Verfüllungen der Objekte, wie auch in der Kulturschicht kamen große Mengen der Feuersteinerzeugnisse und der für die Linienbandkultur charakteristischen Keramik vor.

Zahlreich vertreten waren sowohl die Wohn- als auch Wirtschaftsobjekte aus der Bronzezeit. In der Verfüllung eines der Objekte entdeckte man ein Skelettgrab mit reicher Ausstattung in Form von Bronzeschmuck, Feuersteinfeilspitzen und einer Knochenplatte. In der Verfüllung des Objekts kamen die Gefäße der Strzyżów- und Mnogovalikowaja-Kultur vor. In der Kulturschicht der Fundstelle registrierte man Keramikfragmente der Trzciniec-Kultur.

Auch die Früheisenzeit wird durch reiches Fundmaterial vertreten. Die meisten Funde kamen außerhalb der Objekte

vor. Am reichsten vertreten war die Gefäßkeramik (Töpfe, Becher, Schöpfer, Schüsseln, Flachteller). Man stieß auch auf kleine Schmucksachen aus Bronze.

In der besprochenen Grabungssaison untersuchte man auch eine viereckige frühslawische Hütte mit dem Fundmaterial in Form von dickwandiger, handgeformter Gefäßkeramik, wie auch zwei Wohnobjekte der Łuka Rajkowiecka-Kultur. Das waren viereckige Hütten mit Tonöfen in den Ecken und charakteristischen, handgeformten Tongefäßen.

Vier Objekte mit reichem Fundmaterial, hauptsächlich in Form von Gefäßfragmenten werden auf das 10.–12. Jh. bezogen.

Die jüngeren Funde kamen nur in der Kulturschicht vor. Besonders reich ist die Keramik aus dem 15. Jh. vertreten, etwas weniger zahlreich waren die Keramiken aus dem 17. und 19. Jh. Unter anderen Funden aus dieser Zeit soll man auch die Münzen, Schmuck und Werkzeug nennen.